

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FILIP, CORNELIU

Dosarul Transnistria : istoria unui "conflict înghețat" /

Corneliu Filip. - Ed. completată până în 2024. - București :

Evenimentul și Capital, 2024

ISBN 978-630-6572-17-5

94

Corneliu Filip

DOSARUL
TRANSNISTRIA
ISTORIA UNUI
„CONFLICT ÎNGHEȚAT?“

Ediție completată până în 2024

Tehnoredactor: Robert Grigore

 Editura
Evenimentul
și Capital

București, 2024

Ce este Tranistria?	6
Cap. I Teritoriul de dincolo de Nistru de-a lungul istoriei ultimului mileniu	8
Sub stăpânire tătară-mongolă, polono-lituaniană și turco-tătară.	9
Problema cazacilor de la granița stăpânirilor poloneză și turco-tătară.	
Efemera stăpânire a domnitorului Moldovei, Gh. Duca.	15
Transnistria sub administrația rusească (1792-1917).	19
Moldovenii transnistreni și mișcarea religioasă a inochemistilor (mărturii contemporane).	23
Cap. II Transnistria în perioada interbelică. (1924-1941).	26
Evoluțiile în perioada 1917-1924.	33
Formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești - semnificații și urmările ei.	37
Transnistria în perioada interbelică: antiromânism, rusificare, revolte și foamete, apariția „limbii și națiunii moldovenești“.	45
Cap. III. Transnistria de la republica autonomă la cea unională (1940-1941).	54
De la o Republică Sovietică unională la alta.	55
Discuții și dispute privind trasarea granițelor cu RSS Ucraineană (1940-1941 și 1946).	56
Transnistria sub administrație românească. (1941-1944).	66
Cap. IV Transnistria – din nou în componența RSS Moldovenești. (1945-1985)	80
Transnistria – pepinieră de cadre?	98
„Complexul basarabean“!	102
Cap. V. Etapele separatismului din Transnistria.	108
Lupta pentru limbă și alfabet.	109
Adoptarea legilor privitoare la limbă și alfabet, moment de răscruce în disputele dintre moldoveni și rusofonii separatiști.	130
De la greve politice la separatism declarat	134
Reacții la proclamarea „republicilor“ separatiste Găgăuzia și Transnistria.	150
Dispariția URSS și consecințele ei.	155
Autonomia Găgăuziei – exemplu de conflict rezolvat.	158
Cap. IV. Războiul de pe malurile Nistrului (2 martie - 27 iulie 1992)	170
Secvențe și declarații din timpul luptelor.	171
Opinii ale unor conducători despre desfășurarea luptelor.	176
Opinii ale unor reprezentanți de la Tiraspol.	183
Comentariile politologului Oazu Nantoi de la Chișinău	187
Acuzațiile aduse de A.Z.Volkova de la Tiraspol	189
Opinii ale liderilor politici implicați: De la Chișinău, președintele Republicii Moldova Mircea Snegur	191

Implicarea Armatei a-14-a Ruse în conflict	197
Poziția României în timpul conflictului.	210
Semnarea Convenției cu privire la principiile de reglementare pasnică a conflictului armat din zona nistreenă a Republicii Moldova.	213
Opiniile lui Igor Smirnov	215
Cap. VII. Evoluții după 1992 și încercări de reglementare a „Dosarului Transnistria - un conflict înghețat“.	234
Încercări de reglementare: proiecte, atitudini, protagoniști.	235
Situația politică din Transnistria.	239
Partidele politice din Transnistria.	242
„Procesul grupului Ilascu“.	246
Viata de zi cu zi a moldovenilor sub administrația separatistilor.	251
Scolile din Transnistria.	257
Prin Transnistria de azi, călător între Grigoriopol și Tiraspol.	264
Încercări de reglementare politică a statutului Transnistriei.	279
Inițiative ale societăților civile din R Moldova și România.	302
Opiniile unor comentatori și oameni politici. Poziția oficială a României privind reglementarea conflictului din Transnistria.	305
Cap. VIII. Noii conducători = Evgeni Sevciuk și politicile lor .	322
Negocierile pentru reglementare conflictului transnistrean în formatul „5 + 2“	326
Evoluții în plan politic . Schimbare de lideri la Tiraspol	335
Cap. IX . Noi lideri la Chișinău și Tiraspol = Maia Sandu și Vadim Krasnoselski	350
Evoluții economice și social-demografice din Transnistria după 2010	354
Grave evoluții demografice care au afectat pe cetățeni	357
Probleme politice ale Transnistriei în timpul lui Vadim Krasnoselski	363
Relațiile Tiraspolului cu președinții de la Chișinău = Igor Dodon și Maia Sandu	366
Relațiile noilor președinți de la Chișinău și Tiraspol	368
Implicarea Federației Ruse în zonă în contextul tensiunilor cu Ucraina și criza livrării gazelor . Pregătirea reluării discuțiilor în Formatul 2+5 .	370
Situația Transnistriei în condițiile războiului din Ucraina	378
Pe scurt despre geneza războiului început în 2014	380
Războiul ruso-ucrainean a început în anul 2014	383
Și alte caracteristici noi ale războiului actual din Ucraina care influențează și Transnistria	387
Evoluțiile din Transnistria sub presiunea războiului din Ucraina	390
O veche „Bombă cu ceas – depozitul uriaș de arme din Transnistria din perioada sovietică – resuscitat de propagandă	392
Situația sind Transnistria văzută prin ochii unui reporter	395
Perspective privind viitorul *Dosarului Transnistria	397
În loc de concluzii	400
Evoluțiile din celelalte „enclave“ ex-sovietice: Abhazia, Osetia de Sud și Nagorno-Karabah	401
Evoluții din Abhazia și Osetia de Sud	403
Evoluțiile recente din Nagorno-Karabah	405
Opiniile unor politologi de la București și Chișinău. Dan Dungaciu și Oazu Nantoi	407
Biografie principală	410

Ce este Transnistria?

Termenul Transnistria este mai mult o noțiune politică, decât geografică. Potrivit dicționarului enciclopedic român, Transnistria („sincolo de Nistru“) era nume dat de autoritățile române în 1941 teritoriului cuprins între fluviul Nistru la vest și Bug la est, mărginit la nord de râul Nyonia (azi se numește Markovka) și Rov, iar la sud de litoralul Mării Negre dintre Nistru și Bug. Aceasta este o delimitare mai mult geopolitică, făcută într-un anumit moment al istoriei, adică perioada anilor de război, 1941-1944.

În prezent noțiunea se referă la un teritoriu mult mai restrâns, tot dincolo de Nistru, trasat din ordinul lui Stalin în 1940, apoi impus de regimul separatist în 1990, și aflat puțin mai jos de Soroca, cu o lățime medie de circa 20 km, până aproape de vărsarea apelor Nistrului în limanul-golf închis la Marea Neagră, lângă satul Dnistrovsk, înglobând o suprafață de 3.362kmp, față de 33.832kmp, care este cea a Republicii Moldova, deci circa 10 procente din cea a întregii țări. Populația teritoriului este de circa 550.000 locuitori, iar cea a statului de azi, Republica Moldova, era în 2006 de 4.466.700 locuitori, deci circa 12 procente din total. Potrivit recensământului din 2004 făcut de autoritățile separatiste de la Tiraspol, din populația de peste jumătate de milion de locuitori, 32 de procente sunt moldoveni (români), 30 la sută ruși, 29 la sută ucraineni, plus 8 procente bulgari, găgăuzi, evrei, germani, bieloruși, polonezi și alții. (De remarcat, că față de datele din 1989, s-a constatat o scădere a populației cu 150.000 de locuitori).

Pentru autoritățile de la Tiraspol titulatura oficială este Republica Moldovenească Nistreană, proclamată pe 2 septembrie 1990, dar nerecunoscută pe plan interna-

țional. La Chișinău, potrivit Legii votate de Parlamentul Republicii Moldova în 22 iulie 2005, zona este numită „localitățile din stânga Nistrului“. Puțini știu că există sate de o parte și alta a Nistrului, sub autoritate, fie a Tiraspolului, fie a Chișinăului. Astfel dincolo de Nistru sunt 6 comune mari sub autoritatea Chișinăului, adică acele localități unde s-au purtat lupte în 1992, adică: Cocieri, Maldovata Nouă, Corjova, Coșnița, Pârâta și Doroțcaia, iar separatiștii de la Tiraspol, au municipiul Tighina (Bender), care include și satul Proteagailova și comunele Gîsca și Chitcani, situate la vest de Nistru. Există dincolo de Nistru 5 raioane și anume, din nord spre sud, Kamenka, Dubăsari, Grigoriopol, Râbnița și Slobozia, plus Tiraspol și Tighina (Bender). În total potrivit Legii nr. 764/2005 („Unitățile administrativ - teritoriale din stânga Nistrului cărora li se pot atribui formă și condiții speciale de autonomie“), există acolo 147 localități din care: 1 municipiu, 9 orașe, 69 comune și 68 sate.

De la început trebuie subliniat un fapt: teritoriul de dincolo de Nistru, indiferent de adâncimea sa, până la râul Bug sau mai aproape, a fost o zonă de câmpie, loc prin care au afluire spre centrul continentului mai toate popoarele migratoare, după care s-a aflat sub diverse stăpâniri străine, dar niciodată nu a aparținut doar unei etnii și nici nu a format un stat de sine stătător, ci doar diverse regiuni autonome impuse de diverși ocupanți, cu interese geostrategice în drumul spre Marea Neagră și Balcani.

Cap. I
**Teritoriul de dincolo
 de Nistru
 de-a lungul ultimului
 mileniu**

Teritoriul de dincolo de Nistru, până la Bug și dincolo de apele sale face parte din Marea Câmpie rusă sau ucraineană care se întinde până la poalele Munților Urali și coboară până la țărmurile Mării Negre. În noile manuale de istorie a Ucrainei (autori G.I Serghienko, V.A Smolii, apărut în 1996 la editura SVIT din Lviv) acest vast teritoriu a primit „denumirea istorică de câmpie sălbatică. Pe aceste teritorii, după cum ne este cunoscut, cândva au trăit popoare care au dispărut de pe arena istorică: cimerianii, scitii, sarmatii, gotii, ș.a. De atunci a și rămas pustiu acest pământ rodnic. Iar acum el i-a ademenit pe coloniștii din Ucraina dependentă de statele vecine Lituania și Polonia... Deja în secolul XIV pământurile rodnice ale Câmpiei sălbatice au început să fie valorificate de către cazacii ucraineni... în stepele din sud, în vecinătate cu cazacii, duceau o viață nomadă hoardele tătare dependente de Hanatul Crimeei: creșteau vite cornoate mari, cai, oi și capre. Între cazaci și tătari avea loc o luptă permanentă pentru acest ținut“ (p.104).

**Sub stăpânirile tătaro-mongolă,
 polono-lituaniană și turco-tătară**

Această câmpie „sălbatică“ a fost un fel de culoar de trecere a popoarelor din Asia care, după ridicarea Marelui Zid Chinezesc, au deversat spre Europa timp de circa un mileniu. Tătarii, neam mongolic din sudul Siberiei, au fost ultimul mare popor migrator venit în Europa, într-un torent devastator. Sub conducerea lui Ginghis-han (sau Temugin) 1206-1227, cât și a fiilor săi: Ogodai, Batu, tătaro-mongolii realizează cel mai întins imperiu cunoscut în istorie, ocupând succesiv China, India, Iranul, Afganistanul, toată Asia Centrală, teritoriul fostei URSS, ajungând până în centrul Europei, zdrobind armatele germano-poloneze la Lignitz (9 aprilie 1241), iar peste alte 4

zile pe cele maghiare, la Mahi. Cu aproape două decenii mai devreme, în 1222, armatele lui Gînghis-han, conduse de Djebe și Subotai, ajung pînă în peninsula Crimeea, de unde vor sui spre nord, zdrobind oștile cnezilor ruși, aliați cu cumanii, în celebra bătălie de la Kalka (16 iunie 1223). Astfel tătarii au stăpînit peste trei veacuri sudul Rusiei și Ucrainei de azi, iar prin destrămarea statului lor, numit Hoardă de Aur, în 1443 a apărut Hanatul Crimeei condus de familia hanilor Ghirai, care au devenit vasali a Imperiului turcilor otomani între 1475-1774.

Am insistat asupra apariției tătarilor în zonă pentru că au dominat-o mai multe secole, fiind o forță militară de temut, ai sultanilor, neamurile lor stabilindu-se, atît în sudul Moldovei, așa zisul Bugeac, dar și în partea de sud a Transnistriei de azi. Odată cu venirea stăpînirii țariste au fost alungate din Bugeac și sudul Transnistriei, iar în 1944 și din Crimeea, din ordinul lui Stalin, spre a face loc noilor valuri de populație rusofonă. Pe harta de azi a Transnistriei separatiste între cele 147 localități am găsit doar trei cu sonorități tătare: Caragaș, Iagarlîc și Tașlîc.

(În vara anului 2007, am făcut o vizită particulară în Transnistria, mergînd cu mașina între Grigoriopol și Tiraspol. Am oprit în satul Tașlîc, acolo unde trăiseră bunicii șoferului meu, Oleg. Am vorbit cu un vecin, Petrea. Ambii mi-au spus că la ei în Tașlîc, (cuvînt tătărăsc care înseamnă piatră), nu-i nici urmă de tatar, dar dealurile pe care s-a urcat satul e plin de piatră cu care oamenii și-au durat nu doar case, acareturi, dar și garduri. Numele l-au păstrat rușii de pe hărțile turcești, iar pentru sovietici sună mai bine decît numele curat moldovenesc. Tot ei, dar și alți români sau moldoveni de dincolo de Nistru, mi-au confirmat că majoritatea satelor sunt cu populație moldovenească, iar fostele târguri, industrializate rapid, au devenit rusofone.)

Revenind la istoria „întunecatului ev mediu“, trebuie arătat că stăpînirea hanilor tătari a fost contestată și înlocuită cu cea a regilor Lituaniei (regele Olgerd i-a învins pe

tătari la Apele albastre în 1363 și și-au întins autoritatea, scriu cronicile, asupra unor regiuni din bazinele Nistrului și Niprului, iar sub regele Withold (1392-1430) stăpînirea lituaniană s-a extins pînă la Marea Neagră. După „Uniunea de la Lublin“, (s-a realizat o Uniune dinastică, între Lituania și Polonia, numită Rzeczpospolita), stat nou, cu rege, dietă-Seim și monedă comune, un fel de republică nobiliară. De fapt bazele uniunii politice a celor două state feudale au fost puse încă din 1385, prin „Înțelegera de la Krewno“, cînd Jadwiga, moștenitoarea tronului Poloniei, s-a căsătorit cu Jagailo sau Jagello, marele duce al Lituaniei care, sub numele de Wladislaw al II-lea a devenit și rege al Poloniei și intemeietor al dinastiei Jagello (1386-1572). Statul polono-lituanian va dispărea în urma celor 3 împărțiri succesive, (1772, 1793 și 1795), teritoriul Transnistriei intrînd în componența statului țarist. Așa cum am văzut din recensămîntul făcut în Transnistria în 2006, în ansamblul populației sunt amintiți la urmă și etnicii polonezi, înainte de formula „și alții“.

În timpul stăpînirii polono-lituaniene a teritoriului de dincolo de Nistru, pe malul vestic s-a format și a dăinuit statul feudal Moldova, Nistru fiind granița sa naturală la răsărit. Totuși după prima domnie a lui Petru Rareș, adică din 1538 partea de sud a Moldovei, numită de turci, Bucceag („ținut de frontieră“) împreună cu cetatea Tighina, rebotezată Bender, intră sub stăpînirea directă turcească, (cetatea ca raia), fiind colonizată populație turco-tătară, pînă în 1812, cînd vor veni în locul lor rușii, care îi vor alunga pe tătari, colonizînd masiv alte populații (pe o parte din tătari și moldoveni i-au alungat în Dobrogea și peste Prut).

Teritoriul de azi al Transnistriei va fi cel împărțit de polono-lituanieni și turco-tătari, zona de contact, de hotar, fiind pe râul Kodâna în secolul al XVIII-lea, existînd pe malurile sale două cetăți, pe cel sudic, fortăreață otomană numită Bala sau Balta. La rîndul lor polonezii, în 1699 ridică propria fortificație și târg numite Josef-

grad, după numele principelui polon fondator, Jozef Lubonirski. Acolo au loc lupte dure în timpul războaielor ruso-turce, în 1768, fortăreața poloneză fiind distrusă de oștile generalului rus Mihail Krecetnikov,

Cele două porți ale târgului fiind unite definitiv în 1797, când Rusia a ocupat teritoriul de până la Nistru. Am amintit de acest episod încă de la începuturi, pentru că la Balta (orașel care până la 1940 a avut o populație de circa 10-20.000 locuitori, majoritar evreiască), a fost între 1924-1929 capitala Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești, apărută din ordinul lui Stalin (datele despre orașul Balta sunt preluate și din lucrarea „Balta Karotka, istoricika dobigka Prospect“ tipărită de autoritățile ucrainene ale orașului în 1997 la bicentenarul „eliberării“).

Între cele două mari state care stăpânesc zona, adică polonezii și lituanienii pe de o parte, în nord, cât și turco-tătara în sud, s-a găsit populația de războinici și agricultori cunoscuți sub numele generic cazaci.

Problema cazacilor de la granița stăpânilor poloneză și turco-tătară

Cazacii, spre deosebire de Kazahi (popor, națiune în teritoriul Republicii Kazahstan din Asia Centrală), au reprezentat o pătură socială specifică în teritoriile de azi ale Ucrainei și Rusiei, cu organizare social economică specifică, îndeplinind funcții militare, adesea în teritoriile de graniță, în slujba puterii feudale care au stăpânit zona. Istoricii ucraineni, în lipsa existenței unui stat suveran ucrainean, i-a asimilat pe toți cu cazacii de etnie ucraineană, deși ei recunosc că însuși cuvântul cazac este de origine turcă și înseamnă „om liber“ (G.I.Serghienko, V.A.Smolii, „Istoria Ucrainei“ din cele mai vechi timpuri până la sfârșitul secolului al XVIII manual pentru clasele

VII-VIII ale școlii medii cu limba de predare română din Ucraina, admis de ministerul învățământului al Ucrainei, tipărit la Lviv, la editura „SVIT“ în 1996 – p.103). Dar, vorbind de oastea căzăcească în special de pe Nipru, „zaporoenii, menționează că în societatea căzăcească“, erau primiți fără limitări, și ruși, bieloruși, lituanieni, moldoveni, armeni, tătari ș.a. (p.107)

Alt istoric contemporan care s-a ocupat de zonă este Vasile Stati de la Chișinău (teoretician al moldovenismului promovat de fostul președinte Vladimir Voronin), în cartea sa „Moldovenii din Ucraina, studiu istorio-geografic, etno-demografic“, apărută la Chișinău în 2007. Dacă amintiții istorici ucraineni arată că prima mențiune documentară provine de la un istoric polonez (Martin Belski), referindu-se la cazacii din Podolia în anul 1489, V. Stati amintește de un document mai vechi, din 1454, în care se vorbește de pregătirile făcute pentru apărarea orașului cetate, Caffa, de unde sunt trimiși la Cetatea Albă, vecină, provizii și 70 de cazaci salariați sub doi comisari (soccusa kazachis cum comissarius duobus), concluzionând: „este prima dată când sunt fixați documentar și fără echivoc într-o perioadă atât de timpurie și în raport cu Moldova, cazacii și meseria lor din totdeauna, oșteni plătiți“. (p.186-187).

Cazacii, țărani liberi și oșteni, de diferite origini etnice, formau așezări, numite sece (un fel de sate întărite adesea cu palisade, cu șanțuri și turnuri de veghe și apărare, cu o piață centrală, cancelarie, depozitul de muniții, casa tezaurului, biserică, casele familiilor lor). Puterea supremă în sece (sat-tabără) o deținea starșena sau atamanul secei. El era ales sau reconfirmat la începutul fiecărui an calendaristic. El era ajutat de furier (care ținea actele la cancelarie), șeful convoiului (comandant al artileriei), esauli (responsabili cu menținerea ordinii în sece), judecătorul, trezorierul, ș.a. Simbolurile puterii erau: korogva, tuiul, sceptrul, buzduganul, călimara, pecetea, trompetele, timpanele, insignele, etc. Cazacii erau călăreți vestiți, înar-

mați cu săbii, muschete, pistoale, arcuri cu săgeți, sulite, iar cei de pe râurile mari sau Marea Neagră aveau bărci de luptă foarte rapide, numite pescăruși.

Cea mai vestită sece căzăcească a fost cea de la Zaporojie, la un prag al Niprului. În vara anului 2007 am avut ocazia să ajung la Zaporojie, chiar în ostrovul Horcița, aflat în fața barajului marii hidrocentrale ridicată în anii 30, din ordinul lui Stalin. În aval, am vizitat o astfel de sece zaporojeană, reconstituită parțial, mai mult ca platou pentru filme de epocă și pentru unii vizitatori. Întâmplarea a făcut că în acea zi veniseră în vizită 7 autocare pline cu turiști din SUA. Pentru ei s-a organizat și un spectacol cu călăreți-cazaci, în ținută de epocă, cavalcade, încăierări, cântece la balalaikă, degustări de mâncăruri tradiționale și băutura lor națională – gorilka. Am văzut și muzeul deschis după 1990, dar foarte sărac în documente și obiecte vechi, autentice. Era mai mult o încercare de reconstituire a unei epoci de mult apuse, pe care perioadele țaristă și sovietică, au căuta să o învie doar în perioade de mare cumpănă, de războaie, când s-a făcut apel la spiritul de luptă și jertfă al vechilor cazaci, readus în memoria contemporanilor de autoritățile de azi ale Ucrainei independente, spre a acoperi un imens gol. De altfel, Muzeul de istorie al căzăcimii de la Zaporojie a realizat, seria de panouri, cu sprijinul istoricilor de la Rovno, din partea de apus, naționalistă și nu rusofonă, cum e cea din arealul foștilor cazaci zaporojeni. Deși pe insula-ostrov Horcița (Gorcița), totul e nou, reconstituit, totuși la un televoting din vara lui 2008, ansamblul de la Horcița-Zaporojie, a primit cele mai multe voturi ale telespectatorilor, ca fiind cel mai reprezentativ moment al istoriei Ucrainei (pe locul V s-a situat Cetatea de la Hotin, regiunea Cernăuți!!!).

Dacă istoricii ucraineni îi asimilează pe cazaci cu etnia lor, documentele de epocă arată că în fruntea secelor, a unităților militare ale cazacilor s-au aflat și conducători din rândul altor popoare, inclusiv moldoveni. Am apelat

din nou la lucrarea lui Vasile Stati, care precizează că spre sfârșitul secolului al XVII-lea aproape în toate pâlcurile căzăcești erau înrolați „moldoveni de diferite grade“, arătând că în însăși ierarhia căzăcească zaporojeană cea mai înaltă treaptă a fost atinsă de Apostol Pavel, care a venit din pâlcul Mirgorod din Moldova în 1659, devenind căpetenia cazacilor din Godeaci, iar feciorul său, Dănilă Apostol a ajuns hatman al Ucrainei din stânga Nistrului, între 1727-1734, comandant al oștii căzăcești (p.220). Aceste detașamente militare ale cazacilor, cu localitățile lor, numite sece, se găseau de regulă în zonele de hotar, fiind întreținute și subordonate marilor state feudale, ca prim val de apărare, cât și unități de rezervă care puteau fi lesne folosite în alte zone de conflict, dacă la frontiera unde existau era pace. Astfel, au fost cazaci „înregistrați“, folosiți de polonezi la granițele de sud ale Reczi Pospolita. Numărul detașamentelor varia, în funcție de perioada istorică, în general, între o mie și șase mii, conduse de hatmani și divizate în pâlcuri (a câte o mie) și în sotnii (câte o sută de militari, grupați în seci, cu armament propriu și instrucție de grup), totodată familiile lor, cât și ei se ocupau cu cultivarea pământurilor și creșterea animalelor, în schimbul serviciului militar fiind țărani liberi (cazaci), un fel de oameni ai regelui, în genul regimentelor grănicerești înființate mai târziu de habsburgi și în Transilvania. Cam după același model au construit unități de cazaci și alte state feudale, adică Imperiul țarist, cu cazacii de pe Don, Volga, contra vecinilor tătari din Hanatele de la Astrahan și Kazan, apoi a celor din Crimeea.

Efemera stăpânire a domnitorului Moldovei Gheorghe Duca

Cele trei principale puteri militare beligerante din zonă, care se foloseau de detașamente proprii de cazaci,

adică Polonia (Reczi Pospolita), Imperiul țarist și Imperiul Otoman, se aflau în războaie periodice, cedând sau ocupând alte teritorii. S-a întâmplat și între 1676-1681 când s-au luptat ostile turco-tătare cu cele rusești, care aveau în rândurile lor și pe cazaci. Concomitent a avut loc și un război între turco-tătari și polonezi. S-au încheiat cele două conflicte prin acorduri de pace, în fapt un fel de armistiții până la izbucnirea altor confruntări militare. Astfel pe 13 ianuarie 1681, în capitala hanilor tătari din Crimeea, la Baccisarai, reprezentanții Moscovei și Istambulului semnează un acord de pace, dar și armistițiu pe 20 de ani (!), iar granița imperiului țarilor ajunge la Nipru. După aproape o lună, pe 11 februarie 1681, s-a semnat alt acord de pace, între turci și polonezi, la Radzin, prin care teritoriul Transnistriei, între Nistru și Bug, este împărțit: partea de sud, de localitățile Dubăsari de pe Nistru și Balta de pe Kodâma, au intrat sub stăpânirea Imperiului Otoman, în fapt a aliaților lor, haniii tătari. Și tot la Radzin turcii au răsplătit neutralitatea domnului Moldovei, Gheorghe Duca, aflat la a III-a domnie (1681-1683), oferindu-i și hătmănia Ucrainei de până la Nipru.

Referindu-se la cei circa trei ani de stăpânire a domnului Moldovei în Transnistria, de altfel singura dată când zona s-a aflat sub autoritatea recunoscută a statului feudal Moldova, vecin pe Nistru, istoricul roman C.C. Giurescu, comentând acest fapt arăta că domnul Moldovei a stat, din vara lui 1681, luni de zile în acel ținut întins, mănos, unde moldovenii aveau numeroase și vechi așezări. El a întemeiat atunci așezările Țigănauca, în fața Sorocci și Peștera, aproape de Nemirov lângă Bug. Pentru că a organizat-o și colonizat-o, scriau cronicile, moldovenii aveau impresia că vrea să se stabilească definitiv acolo. În hrisoave, Gheorghe Duca se autointitula „domn al Țării Moldovei și Țării Ucrainei“. Participarea sa în vara lui 1683 la asediul Vienei i-a fost fatală. Înfrânt, împreună cu oștile turcești, revenit în Moldova, va fi făcut prizonier de alt domn, Petriceicu, și va muri în 1685 departe de

țară, în Polonia, la Lwow. Astfel s-a încheiat o efemeră stăpânire a Transnistriei de un domn moldovean (Istoria romanilor, vol. IV).

Am insistat asupra consecințelor acordului de pace polono-turc de la Radzin din 11 februarie 1681, din două motive: mai întâi pentru că atunci s-a produs prima și singura stăpânire recunoscută a domnilor Moldovei dincolo de Nistru, care va fi invocată de regimul mareșalului Ion Antonescu, pentru anexarea Transnistriei până la Bug în perioada celui de al doilea război mondial. Și în al doilea rând pentru că, după împărțirea teritoriului între cele două puteri feudale, pe linia de demarcație au apărut sate întărite (sece) de cazaci, iar la Balta, pe graniță, așa cum am arătat deja, erau doua cetăți rivale.

Tarii Rusiei s-au folosit de oștile cazacilor spre a-și extinde teritoriile, motivate ideologic, prin eliberarea creștinilor ortodocși din robia păgânilor turci și luarea în stăpânire a Strâmtoarelor, a vechiului Constantinopol-Bizant, curtea imperială rusă considerându-se moștenitoarea de drept a Imperiului Roman și Bizantin, (o nepoată a ultimului împărat bizantin, Sofia, căsătorindu-se cu Marele Cneaz al Rusiei, Ivan al III-lea (1467-1505). Abia în 1547, Ivan al IV-lea, cel Groaznic, va lua titlul de țar (de la termenul latin caesar, în germană caisar=kaiser).

În timpul domniei lui Petru cel Mare (1696-1725), care în 1721 și-a luat titlul de împărat, s-a dus o politică de centralizare a statului și cucerirea de noi teritorii, sub deviza ieșirii la mări (Baltică și Neagră). Se știe foarte puțin faptul că până în anul 1700, prin Tratatul de pace ruso-turc semnat la Istanbul (iulie 1700) Rusia a încetat să mai plătească tribut anual hanului Crimeei. Și tot Țarul – Împărat, Petru cel Mare ajunge cu trupele, nu doar până la Nistru, ci și la Prut, în înțelegerea cu domnitorul Dimitrie Cantemir, angajându-se solemn să respecte teritoriul Moldovei și familia domnitoare (așa scriau și în înțelegerile cu alții, cum au fost, spre exemplu, cu cazacii lui Bogdan Hamelnițki în 1654). Dacă în bătălia de

la Stănilești rușii și moldovenii nu erau înfrânți de turci, poate că altfel ar fi fost frontierele! Așa rușilor le-a trebuit încă un secol ca să ajungă cu stăpânirea la Prut. Războaiele lor cu turcii au continuat, soldându-se cu noi cuceriri. În 1783 rușii ocupă Crimeea, iar în 1792, prin Pacea de la Iași, frontiera se stabilește la Nistru.

Dacă în perioada primelor războaie cu turcii și tătarii sau polonii, rușii au constituit propriile așezări și detașamente de cazaci, după ce au ajuns stăpâni în acele teritorii, le-au desființat, cazacii fiind dezarmați și transformați în țărani iobagi. O parte din ei au fost incluși în unități regulate de carabinieri, husari, ș.a.. Hatman Kiril Rozumovski (1750-1764) a fost ultimul hatman. O parte din cazaci nemulțumiți de noua politică a rușilor, au trecut în tabăra adversă a turco-tătarilor. Astfel în 1784 a apărut „Oastea căzăcească de la Marea Neagră“, care au primit de la Sultan și Hanul tătar, pământurile dintre Bug și Nistru, adică Transnistria. La rândul lor, rușii înțelegându-și „greșeala“, au organizat din nou pe cazacii rămași, în zona de nord, numindu-i „Oastea căzăcească de la Bug“. Dar ele n-au avut viață lungă. În urma unui nou război, prin tratatul de pace ruso-turc încheiat la Iași în 29 decembrie 1791/9 ianuarie 1792, teritoriul Transnistriei, dintre Bug și Nistru a fost anexat Imperiului rus.

După 1792, o parte din cazacii din Transnistria au fost duși în Kuban, restul asimilându-se în populația locală supusă marilor proprietari de moșii.

Am insistat asupra acestor episoade legate de detașamentele de cazaci din Transnistria, din perioada 1681-1792, pentru că s-a recurs la tradițiile războinice ale vechilor cazaci și în zilele noastre. În timpul conflictului de pe malurile Nistrului din 1992 au apărut așa zisele detașamente internaționaliste de cazaci, sub pretextul „frăției de arme“, ca „apărători ai pământurilor căzăcești“ din Transnistria. În vara lui 2003 când am fost în zonă, până spre Bug, am poposit într-un sat numit Kazakskoe. Doar numele mai amintea de stră-străbunicii lor cazaci. Și

câteva din cântecele și dansurile lor, dar stilizate potrivit coregrafiei de tip sovietic. Sătenii au fost colhoznici, iar acum lucrează în asociații agricole. Alt sat, cu același nume am întâlnit și lângă Bug, aproape de orașul Umani. Alte sate purtau nume întâlnite și la noi: Traian, Starii Traian. Ziaristul Vadim Bacinski, basarabean stabilit de decenii la Odesa și corespondent al săptămânalului „Concordia“ al românilor din Ucraina, mi-a confirmat că pe acolo treceau anticele Valuri de apărare, atribuite strămoșului nostru, Împăratul Traian, fortificație și drum strategic realizate de romani pentru a apăra zonele de invaziile venite din stepele din nordul Mării Negre.

Transnistria sub administrație rusească (1792-1917)

După 1792 teritoriul dintre Bug și Nistru și-a schimbat din nou stăpânul. În locul polonezilor și a turcilor aliați cu tătarii din Crimeea au venit rușii. Una din primele lor griji a fost de a lichida vechile așezări și privilegiile ale cazacilor, pe care tot ei i-au format cât timp au avut nevoie, dar și a-i expulza pe tătarii care se găseau în partea de sud. În noua situație geostrategică, înfruntările cu vecinul, adică Imperiul Otoman, au continuat. În postura de „apărători ai creștinilor ortodocși“, rușii, adică reprezentanții curții imperiale de la Sankt Petersburg au dus continuu, nu doar în această zonă, ci în toate teritoriile cucerite, o politică de colonizări și rusificare, de dislocări masive de populații.

Istoricul de la Chișinău, Vasile Stati, la care am mai făcut referire, arată că în perioada veacurilor XVI-XVIII, deci înainte ca stăpânirea țaristă să ajungă la Nistru și Prut, mulți moldoveni au venit în „arealul nistro-prutean și mai departe pe cale militară, înrolându-se în detașamente de cazaci, în unități militare regulate. La încheierea slujbei, (a contractului), ei se stabileau, asemenea